

MARIA POP

Din tainele vopsitului vegetal

Vopsitul vegetal era bine cunoscut în trecut, când, pentru femeile de la sate, era o îndeletnicire de bază, dar, astăzi, este tot mai rar întâlnită, întrucât coloranții chimici au înlocuit, aproape cu desăvârșire, pe cei naturali.

Culorile naturale sunt plăcute ochiului și totdeauna în armonie unele cu altele, sunt trainice în timp, fapt pentru care noi astăzi putem admira și analiza nemijlocit diversitatea de culori de pe covoarele din muzeu sau, mai rar, pe cele întâlnite la țară.

Am stat de vorbă cu multe bătrâne de pe Valea Marei și am aflat câteva aspecte caracteristice acestei zone. Femeile de aici spun că practica vopsitului vegetal este "de când lumea". Nu se cunosc începuturile acestei îndeletniciri, dar este cert că primii coloranți au fost obținuți din plante; abia în secolul trecut au apărut coloranții sintetici. **Culoarea galbenă** este specifică zonei Mara, după cum **culoarea roșie** este specifică zonei Iza. Culoarea galbenă este foarte folosită și ca o culoare fundamentală pentru obținerea altor culori (ruginiu, maro, verde). Pigmentul galben este extras din mai multe plante: coaja de arin (Cortex Alnus glutinosa), coajă de nuc (Cortex Juglandis), păducel (Cortex Crataegi), salcie (Cortex Salicis), frunze de urzică (Folium Urticae), frunze de măr sălbatic (Folium Mallus silvestris), flori de sănzâiene (Flores Galium Verum), flori de soc (Flores Sambuci), flori de sunătoare (Flores Hyperici), partea aeriană de drobusor (Herba Genista tinctoria), lapte cânesc (Herba Euphorbia cyparissias), iederă (Herba Hedera helix) și sănzâiana de primăvară (Herba Cruciată glabra).

În combinație cu galbenul, prezent în portul popular și în covoarele care împodobeau casele țărănești, întâlnim **culoarea neagră** care se poate obține din următoarele plante: scoarța și epicarp de nuc (Cortex et fructus Juglandis), arin roșu (cortex Alnus glutinosa), păducel (Cortex Crataegi), stejar (Cortex Guercus robur). Alte culori bine reprezentate sunt verdele și maroul. **Culoarea verde** era obținută din următoarele plante: brândușa (Flores Crocus heuffelianus), sunătoare (Herba Hypericum maculatum et Hypericum hirsutum) țâță caprei (Herba Telekia speciosa). **Culoarea maro** o obținem din plantele: frunzele maronii de ceapă (Allium cepa), fructele de trandafir sălbatic (Fructus Cynosbati). Apoi în ordinea descrescăndă găsim mai puțin reprezentată **culoarea vișinie** sau "roșu" – cum îi spuneau femeile de la țară. Pentru această culoare recoltăm următoarele plante: flori de sovârș (Flores Origani), fructe de afin (Fructus Myrtilli), fructe de soc (Fructus Sambuci).

Pentru fixarea culorilor găsim în zonă ca mordanți caracteristici: oțetul de mere și pere pădurete preparat în familie, zerul din lapte și, în mică măsură, piatra acră și calaicanul.

Cunoștințele culese din popor le-am experimentat împreună cu familia mea (soțul meu Pop Vasile Taina, fiia Oana și Octavian). În familia mea vopsitul vegetal a devenit o pasiune și o formă de delectare în timpul liber. În această muncă mi-au folosit mult cunoștințele de specialitate. Această pasiune se concretizează printr-o colecție de covoare vopsite vegetal cu care ne-am prezentat la diferite expoziții.

Tehnica vopsitului vegetal. Coloranții tinctoriali se fixează numai pe fibrele naturale și nu pe cele sintetice pe care, uneori, le imită. Operațiunile care preced sunt:

1. - spălarea în apă moale (apă de ploaie, zăpadă, apă de izvor sau apă dedurizată);

2. - înmuierea fibrelor naturale timp de o oră în apă călduță, operație care va permite umflarea fibrelor și astfel colorantul va pătrunde mai ușor în fibră prin difuzie;

3. - albirea sau decolorarea, care se practică uneori;

4. - pregătirea soluției tinctoriale care se face prin decoct (fierbere) sau prin macerare.

Femeile din zona noastră foloseau în general plantele proaspete pentru vopsit pentru că ele își pregăteau, din vară și toamnă, fibrele vopsite pentru ca iarna să le lucreze în războiul de țesut. În cele mai multe cazuri, am găsit în

Vasile Pop Taina - Covor

Aurul nu se unește nici cu fierul,
Nici cu oțelul.

S-o-ntâlnit cu-o babă-n cale:
- Ce te cântă și te dăulești?
- Mă cânt și mă dăulesc
Ca m-o-ntâlnit Potca-n pădure,
În față mi s-o uitat,
Sâangele mi l-o vărsat!
- Lasă că nu-i bai nimnică,
Le culeg,
Culegu-le
Cu ciuru
Deregu-le
Din față obrazului
Și din creii capului;
Mia de noduri,
Suta de cioturi,
Ptiatră te măture
Unde cocoșii nu cântă,
Unde mânjii nu rântează,
Măț negru nu mniaună!
Acolo să ptei,
Să răsppei
Ca spuma pe mare,
Ca ștoptită-n cărare!
Colecția DUMITRU IUGA, Săliștea de Sus.
De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980.

De pocit

S-o dus o fată groasă,
Duboașă,
Neagră și flocoasă,
Cu un cap dubos,
Negru și grețos,
Pticioare groasă,
Duboașă,
Negre și grețoasă,
Cu cap gros,
Dubos,
Negru și grețos.
- Mă duc la (cutare)
Să o spai,
Să o răspai,
De pe somn să o trezesc
Și somnul să i-l zmintesc!
- Ho! Acolo nu te duce,
De pe somn nu o trezî
Și somnul nu i-l zminti!
Ci te du unde vântu vântuié,
Unde iarba se-mpleté,
În rătu cu florile,
În câmpu cu oile,
Unde cocoș negru nu cântă,
Vacă neagră nu muge,
Câine negru nu bate,
Cal negru nu rântează.
(Cutare) să rămâie curat
Cum Dumnezeu Sfântu l-o lăsat.
Colecția DUMITRU IUGA, Săliștea de Sus.
De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980.

De spăriet

Mărie Maică Sfântă Preacurată!
Dacă oi apuca
Și țoi căta,
Peste tine oi sufla.
Pe tine (numele)
Crista te-o făcut,
Crista te-o botezat,
Cuțit și sabie
În mâna dreaptă ț-o dat;
Cu acele să te aperi tu:
De nouă spărieți,
De opt spărieți,
De șapte spărieți,
De șase spărieți,
De cinci spărieți,
De patru spărieți,
De tri spărieți,

De doi spărieți,
De unu spăriet,
De spărietu cel mai mare -
Să iasă din spatile tale!
Săptămâniile și mai bine
Dumnezău Sfântu cu tine!
Și sfintele zile dacă-o apuca
Și țoi căta -
Peste tine (cutare) o suflă.
Descântecul se zice de nouă ori, făcându-se cruce de fiecare dată.
Colecția MIHAI ROGOJAN, Cetățele.
De la Pârasca Gavriș, 70 ani, 1980.

De întorsură

- Unde meri, ceas rău,
Cu limbă de leu,
Cu cap ca de zmeu?
Eu fac cu una,
Întorc cu două,
Fac cu două,
Întorc cu tri,
Fac cu tri,
Întorc cu patru,
Fac cu patru,
Întorc cu cinci,
Fac cu cinci,
Întorc cu șase,
Fac cu șase,
Întorc cu șapte,
Fac cu șapte,
Întorc cu opt,
Fac cu opt,
Întorc cu nouă,
Cu a mele mânuri amândouă!
Tot te-ntorc și te abat
Mai amar, mai tipărat!
Te du și te bagă
La el
Pe uși, pe ferești;
De nu-i putea pe uși
Te bagă pe sub scofuri,
Te bagă pe sub podele
Să șadă la el pe ptele,
În veci să sie cu ele!
Colecția DUMITRU IUGA, Salistea de Sus.
De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980.

Dacă pierzi ceva

Când pierzi sau ți s-a furat ceva, și aduni pe toți copiii în jurul tău, scuipe în palma stângă, iar cu dreapta faci, continuu, semnul crucii peste el, rostind de mai multe ori:
Scoate, drace, ce-ai furat
Că te-oi bate spânzurat
Cu cheița plugului
Peste buca curulului
Pe ultima replică, lovești cu dunga palmei peste scuipat, care sare în lături. După direcția unde a sărit scuipatul, îți dai seama la cine, sau unde, se află obiectul pierdut (furat). Copilul care se găsește în direcția respectivă este bine controlat de către cei din jur și pe jurământul celui învinuit, se declară nevinovat. Se procedează la fel în continuare, până se găsește obiectul. Colecția AUGUSTIN MICU, Bârgău.
De la Maria Jurje, 48 ani, 1986.

Ca să nu poată fura laptele la vaci

Se facea la vacile care fată prima dată. Se lua o oală de lut în care se punea jar; apoi se lua o bucată de mai (ficat) sau plămâni de vită și se punea pe jar să ardă; se stropea cu lapte de la vacă și se trecea de nouă ori pe sub vacă, roată, și se afuma, rostind:

rețete 10 kg. material vegetal mărunțit (planta întreagă sau anumite organe), peste care turnau 10 litri de apă moale. Pentru unele culori acest amestec se pune imediat la foc slab, fierberea durând 3-4 ore, se lasă acoperit până a doua zi, după care se filtrează soluția. Pentru alte culori materialul vegetal mărunțit era pus la macerat 3-4 săptămâni în amestec cu apă și oțet de mere sau pere săpărețe. După această perioadă se încălzea și se filtra soluția.

5. - vopsirea propriu-zisă: în soluția tinctorială pregătită se introduceau fibrele de lână și se fierbeau la foc mic o oră, urmărind ca fibrele să fie tot timpul acoperite cu soluție, altfel aceasta se pătează. Se lasă până a doua zi, când se vor finisa fibrele prin mai multe clătiri cu apă curată.

6. - Fixarea culorii se face cu ajutorul mordantului. Alegerea lui, cantitatea și momentul când se adaugă la soluția tinctorială, este în funcție de culoarea dorită. Uneori mordantul se adaugă la începutul vopsirii, alteleori pe parcursul fierberii sau la sfârșitul vopsirii. În alte cazuri se adaugă în ultima apă de limpezire în care se țin fibrele timp de 15 minute.

Câteva din secretele vopsitului vegetal: Fiecare plantă tinctorială trebuie să se recolteze la momentul optim, când cantitatea de pigment este cea mai mare.

O culoare nu se poate repeta întotdeauna, de aceea trebuie bine chibzuite cantitățile de material natural de culori.

Uscarea materialului vopsit la soare, duce la intensificarea culorii.

Culorile cele mai frumoase se obțin din combinații de plante sau o dublă vopsire, pe un fundal galben.

Culorile deschise le putem folosi ca fundament pentru culorile închise, dar nu și invers.

Aceeași plantă poate da mai multe culori, în funcție de tehnica folosită la vopsire și de perioada recoltării (ex. *Ephorbia Cyparissias*, recoltată în mai, dă galben, iar în august ruginiu).

Culorile reziste rezistă în timp, nu se decolorează și nu ies la spălat.

În zona în care mă găsesc am organizat cercuri cu elevii din școală și întâlniri cu femeile din sat în scopul revigorării tehnicilor de vopsire vegetală și aplicarea lor la țesutul covoarelor.

Reîntoarcerea la cunoașterea și aplicarea vopsitului vegetal reprezintă o dragoste față de tradițiile poporului român, păstrarea memoriei sale culturale.

*Rețete de vopsit vegetal:**Galben viu*

Planta: *Cruciata glabra*, proaspătă.

Mordant: oțet de mere, concentrație de 2%.

Recoltăm 10 kg. de plantă. O acoperim cu 10 litri de apă; se fierbe 3-4 ore; se lasă până a doua zi, când se filtrează soluția. Adăugăm la soluția filtrată mordantul, 1 kg. lână și se fierbe 1 oră; lăsăm materialul, acoperit în soluție, 2 ore, apoi se finisează prin mai multe limpeziri cu apă rece.

Verde

Planta: *Sambucus nigra cortex*, uscat.

Mordant: piatră acră în concentrație de 1%.

Se recoltează cortexul primăvara și se usucă la soare; se pune la fier 1 kg. cortex în 10 litri apă de ploaie; se fierbe 3-4 ore; se adaugă mordantul amestecându-se bine, apoi fibrele și se fierbe încă 1 oră. Dacă dorim un verde mai intens, adăugăm 10 g. piatră vânătă dizolvată în apă, se filtrează limpezindu-se de mai multe ori cu apă de ploaie.

Roșu vișinu

Planta: flori de *Origanum Vulgare*, frunze de *Mallus Silvestris*, fructe de *Viburnum opulus*.

Mordant: piatră acră, în concentrație de 1, 8%.

Toamna se recoltează frunze roșii de *Mallus Silvestris*, se pun la macerat în oțet de mere diluat 10%, timp de 3 săptămâni. Se prepară o soluție din flori de *Origanum Vulgare*: 1 kg. plantă la 3 litri apă. Se fierbe frunzele de *Viburnum opulus* 3-4 ore (în prealabil zdrobite) și se lasă 12 ore acoperit. Cele 3 soluții menționate mai sus se filtrează și se combină, soluția obținută se pune la fier, iar la o temperatură de 40 grade se adaugă fibrele și se fierbe 1 oră. Se trage la marginea sobei pentru a se răci până la temperatura de 70 grade când se adaugă mordantul, amestecându-se bine și se lasă acoperit (fibrele nu trebuie să iasă la suprafață deoarece se pătează) 12 ore. Se finisează prin limpeziri repetate cu apă moale călduță (20-30 grade).

*Sus masă,
Jos masă,*

La mijloc fasole-aleasă.

(Gura)